

Waldemar Paruch*

Polityka transatlantycka rządów Prawa i Sprawiedliwości (2015–2019): przestanki (cz. 1)

Transatlantic policy of Law and Justice party (2015–2019): premises (part 1)

Abstract: Law and Justice party was a “Euro-Atlantic” political party in the whole period of its political existence. Three major characteristic features of political thought in the foreign affairs of Law and Justice party were: 1) an Atlantic course; 2) a concept of realism in the European Union; and 3) postulated subjectivity in the Central Europe and towards the Eastern Europe. Law and Justice party created its own concept of the role of North Atlantic Treaty Organisation in the security policy of the Republic of Poland. Law and Justice waited until the occurrence of good conditions to bring the wrought concept into reality. It was more than sure that such conditions will occur in the future. There was no doubt that Russia was danger for the Western hemisphere. Such an evaluation was strengthened in the years 2008–2010 as the consequence of the Russian aggression on Georgia and Smolensk catastrophe. Law and Justice waited to: (1) win the parliamentary elections; (2) the end of the policy of reset in Russian – American relations.

The theoretical and ideological premises and the type of political competition in Poland justified a negative evaluation by Law and Justice party of the foreign policy of Poland towards NATO in the period of the left-wing – agrarian government coalition and the government coalition of liberal – agrarian parties. Law and Justice party remained critical of the foreign policy of Poland led by Civic Platform in the scope of its theoretical, conceptual and decisive senses.

Keywords: political thought, foreign policy of Poland, international relations, NATO

Streszczenie: Prawo i Sprawiedliwość jest od początku swojego istnienia formacją „euroatlantycką”. Kurs transatlantycki i zarazem eurorealizm oraz postulowana wysoka i podmiotowa aktywność w Europie Środkowej i wobec Europy Wschodniej były najważniejszymi wyróżnikami myśli politycznej tego stronnictwa w zakresie polityki zagranicznej. Stronnictwo opracowało własną koncepcję roli Sojuszu Północnoatlantyckiego w polityce bezpieczeństwa Polski, czekając na zaistnienie korzystnych warunków do jej realizacji. Nie było

* Waldemar Paruch – prof. dr hab., Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Polska, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8215-8092>.

wątpliwości, że Rosja jest zagrożeniem dla hemisfery zachodniej. Taka ocena została umocniona w latach 2008–2010 jako następstwo agresji rosyjskiej na Gruzję oraz katastrofy smoleńskiej. Czekano więc na: (1) wygraną w wyborach; (2) koniec resetu w stosunkach amerykańsko-rosyjskich.

Wskazane przesłanki teoretyczne i ideowe oraz typ rywalizacji politycznej w Polsce uzasadniały negatywną ocenę polityki zagranicznej Polski wobec Sojuszu w okresie rządów koalicji lewicowo-ludowcowej oraz liberalno-ludowcowej. Bardzo zdecydowanej krytyce poddano styl myślenia Platformy Obywatelskiej o polityce zagranicznej Polski na wszystkich jego poziomach: teoretycznym, koncepcyjnym i decyzyjnym.

Słowa kluczowe: myśl polityczna, polityka zagraniczna Polski, stosunki międzynarodowe, Sojusz Północnoatlantycki

Wstęp

Przesłanki polityki transatlantycznej Prawa i Sprawiedliwości realizowanej w latach 2015–2019 można podzielić na dwie grupy: teoretyczne i ideowe oraz pragmatyczne. Taki podział ma podwójne uzasadnienie.

Pierwsze uzasadnienie ma charakter ogólny i zarazem uniwersalny. Wynika z charakteru działalności ideotwórczej właściwej dla podmiotów politycznych, w tym dla partii politycznych, które formułują swoje koncepcje, a w konsekwencji również programy polityczne, opierając się na założeniach ideologicznych (aksjologicznych). W przypadkach najbardziej rozbudowanej i koherentnej myśli politycznej możemy wskazać także paradygmat ideologii, który nadaje podmiotowi tożsamość polityczną gwarantującą przetrwanie na arenie rywalizacji politycznej przynajmniej w ujęciu średniookresowym. Tożsamość polityczna jest warunkiem koniecznym z jednej strony do wykreowania emocji towarzyszących polityce i konsolidujących bazę społeczną, a z drugiej strony do zbudowania sfery symbolicznej, która zasadniczo ułatwia samoidentyfikację członków i zwolenników danego ugrupowania, zwłaszcza gdy jest oparta na kryterium wróg–sojusznik. Partia polityczna bez emocji i symboli jest efemerydą polityczną, ugrupowaniem jednej elekcji w państwach demokratycznych.

Drugie uzasadnienie ma charakter konkretnohistoryczny, odnosi się bowiem do partii PiS, która w dziejach III Rzeczypospolitej okazała się podmiotem wyjątkowo trwałym, wywodzącym się przeciwieństwo z Porozumienia Centrum. Między obiema partiami jest zauważalna wyraźna kontynuacja w wymiarze aksjologicznym myśli politycznej oraz w sferze personalnej (przywództwo polityczne Jarosława Kaczyńskiego). Cechą wielce charakterystyczną myśli politycznej Prawa i Sprawiedliwości było poszukiwanie równowagi w działalności

ideotwórczej między jej źródłami teoretycznymi i ideowymi oraz pragmatycznymi. Te pierwsze składały się na tożsamość polityczną, ale nie gwarantowały przejęcia władzy w systemie demokratycznym, natomiast drugie wynikały z konieczności poprawnego diagnozowania rzeczywistości, aby odnosić sukcesy wyborcze, a przede wszystkim wygrać wybory parlamentarne w skali gwarantującej samodzielne rządzenie, co stało się w 2015 r.¹

1. Przesłanki teoretyczne i ideowe

Wstępem do rozważań na temat polityki transatlantyckiej rządów Prawa i Sprawiedliwości w latach 2015–2019 mogą być słowa prezydenta Lecha Kaczyńskiego: „NATO czyni świat lepszym. Być może nie jest to organizacja idealna, ale bez niej świat byłby gorszy”². Polityka transatlantycka rządów Prawa i Sprawiedliwości [dalej: PiS] wynikała z realizmu poznawczego i politycznego³. To doktryna realistyczna stała się instrumentem teoretycznym stosowanym w rozpoznawaniu środowiska i stosunków międzynarodowych, a zarazem przesłanką do budowania koncepcji polityki zagranicznej Polski, w tym w zakresie bezpieczeństwa państwa⁴.

Jeśli przyjąć także, że na poziomie teoretycznym na myśl polityczną wpływa odniesienie się (świadome lub nieświadome) jej twórców

- 1 Rozważania autorskie nad polityką transatlantycką PiS przyjęły postać dwóch artykułów, tworzących spójną całość. Pierwszy z nich, zawarty w tym woluminie „Rocznika Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej”, został ukierunkowany na przesłanki, podczas gdy drugi na koncepcję. Ten drugi zostanie opublikowany w kolejnym zeszycie „Rocznika”. Taka decyzja wynikała z wymagań edytorskich stosowanych w czasopiśmie.
- 2 *Wypowiedź prezydenta L. Kaczyńskiego dla polskiego radia*, 13.03.2009, <http://wiadomosci.dziennik.pl> [01.06.2019].
- 3 O realizmie politycznym i poznawczym PiS zob. W. Paruch, *Źródła orientacji eurorealistycznej w Polsce: o myśli politycznej Prawa i Sprawiedliwości*, [w:] *Integracja europejska: polska perspektywa*, red. Z. Czachór, T. Grosse, W. Paruch, Warszawa 2018, s. 213–242; idem, *Przeszłość w myśli politycznej Prawa i Sprawiedliwości: polska wersja neorealistycznej doktryny stosunków międzynarodowych*, [w:] *Pomiędzy pamięcią zbiorową a historią: rekonstrukcje przeszłości w Europie Środkowo-Wschodniej*, red. P. Bałdys, J. Caruta-Kojkoł, I. Jakimowicz-Ostrowska, Gdynia 2016, s. 483–498; idem, *Regionalne czynniki bezpieczeństwa Polski: powrót do doktryny realistycznej w myśleniu politycznym*, [w:] *Współczesne bezpieczeństwo ekonomiczne i społeczno-kulturowe: wymiar międzynarodowy*, red. M. Gębska, Warszawa 2017, s. 53–79.
- 4 W tym sensie PiS przypomina, a raczej kontynuuje myśl polityczną obozu piłsudczykowski. O problematyce idealizm–realizm w: S. Bieliń, *Pozycja geopolityczna Polski*, [w:] *Polska w stosunkach międzynarodowych*, red. S. Bieliń, Warszawa 2007, s. 23–24.

do dwóch wariantów filozofii politycznej – egzystencjalistycznego i normatywistycznego⁵, to liderom PiS, Jarosławowi Kaczyńskiemu i Lechowi Kaczyńskiemu, znacznie bliżej było do wariantu pierwszego. Miało to ważne konsekwencje dla ich poglądów na politykę. Po pierwsze, polityka była definiowana jako działalność społeczna, której celem jest zapewnienie i ochrona bytu podmiotu politycznego; tym podmiotem było państwo polskie, Rzeczpospolita, a w warunkach wewnątrzpaństwowej rywalizacji politycznej – stronnictwo, którego byli założycielami. Po drugie, normy i wizje dobrego ładu, kreowane w wyniku działalności ideotwórczej, odgrywały rolę drugorzędną; zasadniczo wzmacniał się wymiar pragmatyczny polityki i rola wartości⁶.

Biorąc pod uwagę koncepcje polityki zagranicznej dla Polski, to w tej materii były zasadnicze różnice między dwiema partiami – Prawo i Sprawiedliwość oraz Platforma Obywatelska RP – których rywalizacja zdeterminowała dzieje Polski w XXI w.⁷ Przejawem paradygmatu idealistyczno-neoliberalnego w myśli politycznej oraz w działalności Platformy Obywatelskiej RP [dalej: PO] w odniesieniu do środowiska międzynarodowego było koncentrowanie się na cechach i zasadach określających politykę, a nie na wartościach i interesach, których nosicielem są podmioty polityczne, przede wszystkim państwa⁸. Myślenie w tym stylu zaczęło dominować w PO w 2006 r. Zasadniczo wtedy zrezygnowano z analizowania stosunków międzynarodowych za pośrednictwem takich kategorii, jak: suwerenność, podmiotowość, racja stanu, interesy narodowe, coraz częściej zaś twierdzono, że Polski nie stać na urzeczywistnianie tych kategorii, które należy postrzegać jako relikw historyczny⁹.

5 Zob. T. Buksiński, *Racjonalność współdziałań: szkice z filozofii polityki*, Poznań 1996, *passim*; idem, *Prawdy w polityce*, Bydgoszcz 2018, *passim*.

6 Szerzej zob. W. Paruch, *Między romantyzmem a realizmem – Prawo i Sprawiedliwość o polityczności*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis”, *Studia Politologica*, 2015, nr 15, s. 78–88.

7 Najszersza analiza problemu genezy rywalizacji PiS–PO w: J.K. Sokołowski, *Od sojuszu do skrajnej wrogości: ewolucja zachowań parlamentarnych Platformy Obywatelskiej i Prawa i Sprawiedliwości w latach 2001–2013*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis”, *Studia Politologica*, 2015, nr 15, s. 118 i n.

8 L. Rubisz, *Platforma obywatelska – tradycje i inspiracje światopoglądowe*, [w:] *Platforma Obywatelska*, red. M. Migalski, Toruń 2009, s. 90–92.

9 Zob. *Zasadnicze cele naprawy Państwa* [III Krajowa Konwencja Platformy Obywatelskiej RP, 21.05.2006], Warszawa 2006, s. 12.

Takie podejście do polityki zagranicznej w wydaniu liderów PO przełożyło się na istotne skutki dla Polski w latach 2007–2015. Polska nie sformułowała wtedy wielkich projektów będących efektem analizy zmian w stosunkach międzynarodowych; brak też przejawów działalności ideotwórczej w tym obszarze. PO stała się partią bezideową. Kiedy konflikty międzynarodowe zaczęły się uzewnętrzniać i eskalować, zamiast zajmować się ich rozwiązywaniem, koncentrowano uwagę na zabiegach wizerunkowych, adresowanych do międzynarodowej opinii publicznej. Za ocenę może posłużyć wypowiedź sejmowa Grażyny Gęsickej (PiS):

[...] minimum działania – maksimum dobrego wrażenia. Polską politykę zagraniczną realizowaną od czasu dojścia koalicji PO–PSL do władzy cechuje bierność w inicjowaniu projektów zgodnych z polską racją stanu i pozycją Polski w świecie, ograniczanie działań i redukcja zasobów – instrumentów zwiększania pozycji, prestiżu, roli Polski na scenie międzynarodowej¹⁰.

W kontrze do paradygmatu idealistyczno-neoliberalnego PiS zaproponowało teorię/doktrynę realistyczną, co niemal automatycznie oznaczało odrzucenie także wszelkich przejawów konstruktywizmu w odnoszeniu się do świata oraz definiowanie deliberatywne polityki. W sensie poznawczym teoria realistyczna nosiła charakter podwójny – epistemologiczny i ontologiczny¹¹. Aspekt epistemologiczny polegał na tym, że myślenie polityczne PiS opierało się na przekonaniu o konieczności analizowania rzeczywistości politycznej, czasów historycznych, uwarunkowań geopolitycznych oraz procesów i zjawisk nadszających stosunkom międzynarodowym dynamikę¹². Wprawdzie stan

10 G. Gęsicka, *Przemówienie po informacji ministra spraw zagranicznych o założeniach polskiej polityki zagranicznej w 2010 roku*, [w:] *Sprawozdania stenograficzne z posiedzeń Sejmu RP*, 6 kadencja, 64 pos., 08.04.2010, s. 147, <http://orkaz.www.sejm.gov.pl> [04.05.2019].

11 Zob. R. Zięba, *Główne kierunki polityki zagranicznej Polski po zimnej wojnie*, Warszawa 2010, s. 18; J. Czaputowicz, *Teorie stosunków międzynarodowych: krytyka i systematyka*, Warszawa 2007, *passim*; M. Kaczmarski, *Realizm neoklasyczny*, [w:] *Teorie i podejścia badawcze w nauce o stosunkach międzynarodowych*, red. R. Zięba, S. Bieleń, J. Zając, Warszawa 2015, s. 13–23; K. Szczerski, *Analiza neogeopolityczna (neo-geo)*, [w:] *Podmiotowość geopolityczna: studia nad polską polityką zagraniczną*, red. K. Szczerski, Warszawa 2009, s. 25; B. Sajduk, *Tradycyjne metody analizy polityki zagranicznej*, [w:] *Podmiotowość geopolityczna: studia nad polską polityką zagraniczną...*, s. 80.

12 Zob. Archiwum KPRM, t. 1292/1, „Założenia polskiej polityki zagranicznej w 2006 r.”, luty 2006, SKM 450-1/06, s. 6.

stosunków międzynarodowych w danym czasie jest dany zewnętrznie i zdeterminowany przez konsekwencje geopolityczne i historyczne¹³, ale oprócz czynników zmiennych zakładano istnienie czynników niezmiennych, ukształtowanych w wyniku dziejów. Do nich zaliczano: stratyfikację państw w zależności od ich potencjału politycznego, relacje typu wróg–sojusznik oraz podział na centrum i peryferie.

Aspekt ontologiczny przejawiał się w przekonaniu, że w środowisku międzynarodowym kreatorami polityki zagranicznej oraz nosicielami interesów są przede wszystkim państwa: jedyne podmioty polityczne obdarzone suwerennością i zmienną podmiotowością. W konsekwencji organizacje międzynarodowe, w tym Sojusz Północnoatlantyczny (ale także Unię Europejską), należy postrzegać jako środki polityczne, które mają służyć rozszerzeniu i umocnieniu podmiotowości Rzeczypospolitej, zagwarantowaniu jej suwerenności oraz uzyskaniu optymalnych warunków do realizacji racji stanu i interesów narodowych. Dlatego w opinii Witolda Waszczykowskiego, ministra spraw zagranicznych w rządach Zjednoczonej Prawicy Beaty Szydło i Mateusza Morawieckiego:

Członkostwo w UE i NATO też nie jest celem samym w sobie, tylko narzędziem. Naszym celem jest upodmiotowienie Polski, zdobycie wpływów w tych instytucjach, dzięki którym możemy współdecydować [...] ¹⁴.

Realizm polityczny PiS polegał na: (1) postrzeganiu rzeczywistości politycznej jako powiązanych ze sobą procesów, w których należy poszukiwać zmienności i koniunktur; (2) rozważaniu wariantowych scenariuszy rozwoju rzeczywistości uwarunkowanych przez liczne czynniki, między innymi historyczne, geopolityczne i społeczne¹⁵.

13 L. Sykułski, *Ku Nowej Europie: perspektywa związku Unii Europejskiej i Rosji. Spojrzenie geopolityczne z Polski*, Częstochowa 2011, s. 8–10.

14 W. Waszczykowski, *Chcę się ułożyć z Białorusią* [rozmowa Elizy Olczyk i Jakuba Mielnika z Witoldem Waszczykowskim], „Wprost”, 08.01.2017, nr 1, s. 35.

15 J. Kloczkowski, T. Żukowski, *Polityka polska: czas na poważną debatę*, [w:] *Rzeczpospolita na arenie międzynarodowej: idee i praktyczne dylematy polityki zagranicznej*, red. J. Kloczkowski, T. Żukowski, Warszawa 2010, s. 13–14.

Na poziomie analizy politycznej przyjęto, że Polska jest państwem średnim piwotalnym¹⁶. Z uwarunkowań dziejowych wynikało zaś, że sytuacją alternatywną dla Polski jest utrata bytu państwowego. Tym samym odrzucono scenariusz istnienia Rzeczypospolitej jako państwa o niskim potencjale politycznym, spenetrowanego i podporządkowanego w sensie klientystycznym swoim sąsiadom – Niemcom i Rosji. Miało to swoje uzasadnienie w dziejach Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVIII w., Królestwa Polskiego w latach 1815–1864 oraz Polski Ludowej (1944–1989). Dlatego też J. Kaczyński wnioskował, że Polska swój potencjał musi „zwiększać do rozmiarów stosownych dla państwa naszej wielkości i to musi być ostra gra”¹⁷. Należy w tej wypowiedzi widzieć dwa konteksty: obiektywny – pomnażanie zasobów politycznych, militarnych i gospodarczych; subiektywny – prowadzenie aktywnej polityki zagranicznej, ukierunkowanej między innymi na pozyskiwanie sojuszników¹⁸. Oba te konteksty tworzyły perspektywę, przez którą w PiS patrzono na rolę Sojuszu Północnoatlantyckiego wobec Polski, Europy Środkowej i całego kontynentu.

Z przesłankami, z których PiS wywiodło swoją politykę transatlantycką, mocno wiązały się kwestie historyczne. Partią, którą u progu III Rzeczypospolitej można uznać za najbardziej zorientowaną na promowanie polityki szybkiego wejścia Polski do Sojuszu, było Porozumienie Centrum [dalej: PC]. Dla tej orientacji mitem założycielskim stał się stosunek do rządu Jana Olszewskiego. W PiS, po powstaniu partii, niemal powszechnie uważano, że był to pierwszy gabinet w III Rzeczypospolitej, którego szef w swoim exposé 21 grudnia 1991 r. zapowiedział podjęcie przez Polskę starań o członkostwo w Organizacji Paktu, wbrew innym ówczesnym siłom politycznym zarówno o rodowodzie postsolidarnościowym (Unia Demokratyczna, ruch narodowy), jak i o przeszłości postkomunistycznej (socjaldemokraci, ludowcy). Ekspozowaniu roli Olszewskiego „sprzyjała” jego śmierć w 2019 r. oraz 20. rocznica akcesji Polski do Sojuszu. To o zmarłym premierze w tym

16 Zob. K.N. Waltz, *Structural Realism after the Cold War*, „International Security”, Summer 2000, vol. 25, no. 1, s. 38.

17 J. Kaczyński, *Polska naszych marzeń*, Lublin 2011, s. 122.

18 Zob. kontrowersyjne opinie w: M. Klatt, *Polska – jako „średnie państwo”: możliwości i perspektywy*, [w:] *Polska na arenie międzynarodowej – współczesne wyzwania*, red. J.J. Piątek, R. Podgórzeńska, Toruń 2009, s. 127–131. Inny pogląd w: P. Żurawski vel Grajewski, *Geopolityka – siła – wola: Rzeczypospolitej zmagania z losem*, Kraków 2010, s. 18–19.

kontekście mówił minister obrony narodowej Mariusz Błaszczak, że „wytyczał kierunek drogi do NATO” dla kolejnych rządów, które realizowały ten strategiczny cel¹⁹.

Faktycznie Olszewski sformułował taki cel oraz zaprezentował jego podwójne uzasadnienie. Mówił, że: (1) Sojusz jest filarem bezpieczeństwa europejskiego; (2) obecność w Europie wojsk Stanów Zjednoczonych Ameryki jest czynnikiem stabilizacji²⁰. W dyskusji sejmowej nad exposé premiera w imieniu PC zabrał głos poseł Marek Dziubek, oceniając program rządu Olszewskiego jako „dokonywanie zasadniczej korekty polityki prowadzonej od 1989 r.”²¹. Tę korektę widział w kategoriach alternatywnego rozwiązania dla dominujących wówczas pomysłów. Była to opinia reprezentatywna dla całego środowiska politycznego. Politycy PC odrzucali projekty: paneuropejskiego kooperatywnego systemu bezpieczeństwa opartego na KBWE/OBWE; utworzenia NATO-bis, czyli środkowoeuropejskiego systemu bezpieczeństwa; budowy Północnoatlantyckiej Rady Współpracy połączonej z Partnerstwem dla Pokoju. One wszystkie były interpretowane jako celowe tworzenie w Europie Środkowej „szarej strefy” między Sojuszem Północnoatlantyckim obecnym w Europie Zachodniej i Federacją Rosyjską przejmującą sukcesję po ZSRR, co oznaczało pozostawienie tej części kontynentu na penetracji rosyjskiej („bliska zagranica”) i uzależnienie od zjednoczonych Niemiec (Mitteleuropa)²².

Wyraźnie w PC było odczuwalne odrzucenie dominującego w latach 90. XX w. liberalnego myślenia o statusie i roli Sojuszu w środowisku międzynarodowym. Zwolennicy liberalnej doktryny uważali, że należy zasadniczo przekształcić Organizację Paktu lub nawet ją zlikwidować, bowiem wraz z upadkiem ZSRR i systemu biegunowego bezpieczeństwa dokonały się rewolucyjne zmiany w świecie, które uzasadniały podjęcie takich decyzji²³. Dla PC takie rozumowanie było nie do przyjęcia. Jednocześnie z myśli politycznej PC do PiS

19 Spotkanie z żołnierzami w bazie w Mińsku Mazowieckim, 09.03.2019, <http://www.pap.pl> [22.12.2019].

20 *Exposé premiera Jana Olszewskiego – fragment dotyczący polityki zagranicznej – 21 grudnia 1991 r.*, <http://stosunki-miedzynarodowe.pl> [04.05.2019].

21 M. Dziubka, *Wystąpienie*, [w:] *Sprawozdania stenograficzne z posiedzeń Sejmu RP*, 1 kadencja, 4 pos., 23.12.1991, s. 14, <http://orkaz.sejm.gov.pl> [04.05.2019].

22 W. Waszczykowski, *O trudnej drodze do NATO. Kilka wspomnień i refleksji*, 12.03.2019, <http://wiadomosci.onet.pl> [03.05.2019].

23 R. Zięba, *Główne kierunki polityki zagranicznej...*, s. 18.

został przeniesiony jeszcze inny istotny pogląd, że akcesja do Sojuszu (także do Wspólnot Europejskich) nie może oznaczać rezygnacji z suwerennej polityki wschodniej oraz w regionie Europy Środkowej (środkowoeuropejskiej). Opcji euroatlantyckiej nie można było traktować jako odizolowania się od najbliższego środowiska międzynarodowego na rzecz westernizacji. Polska nie mogła postrzegać swojego wejścia do Sojuszu i Wspólnot jako zerwania powiązań regionalnych – środkowoeuropejskich i wschodnioeuropejskich – na rzecz powiązań z państwami zachodnioeuropejskimi, lecz odwrotnie – uważano, że akcesja do tych organizacji poszerzy możliwości dla aktywności regionalnej Polski, bowiem wówczas Warszawa stanie się atrakcyjnym partnerem w regionie.

Wraz z upływającym czasem pozytywny wizerunek „transatlantyckiego” rządu Olszewskiego się utrwał, przechodząc z poziomu faktów w sferę mitów. Przypisywano temu gabinetowi, a konkretnie ministrowi obrony narodowej w jego składzie Janowi Parysowi, propozycję natychmiastowych rozmów o wejściu Polski do Paktu²⁴. Najlepiej ilustrującym przykładem była wystawa zorganizowana z okazji warszawskiego szczytu Paktu w 2016 r., kiedy mocno wyeksponowano rolę tego premiera. Minister obrony narodowej Antoni Macierewicz mówił wtedy: „Chcieliśmy pokazać na tych zdjęciach tych ludzi, o których nie było wiadomo, że odegrali rolę przełomową w tym, żeby Polska była w NATO”. To właśnie premier Olszewski był pierwszym, który „postawił sprawę wejścia Polski do NATO jako kluczową”, a chciano go wykreślić „gumką myszką”²⁵. W 20. rocznicę akcesji Polski do Sojuszu zdecydowano się na zaprezentowanie opinii publicznej poglądu, że na początku lat 90. stosunek do Sojuszu Północnoatlantyckiego strukturalizował arenę polityczną na obóz niepodległościowy, optujący za wejściem do Sojuszu, i jego przeciwników, proponujących alternatywne, niejasne rozwiązania, faktycznie korzystne dla Rosji. Swoistym ich patronem był ówczesny prezydent Lech Wałęsa.

24 Zob. wypowiedź A. Macierewicza w: *Konferencja z okazji rocznicy wstąpienia do NATO*, 13.03.2017, <http://www.pap.pl> [22.12.2019].

25 A. Macierewicz, *Konferencja z okazji szczytu NATO*, 09.07.2016, <http://www.pap.pl> [29.12.2019].

W drugiej dekadzie XXI w. J. Kaczyński zaczął intensywnie przywoływać dorobek rządu Olszewskiego w kontrze do opinii o tym rządzie polityków PO. W 2012 r. oceniał:

[...] opcja natowska w okresie rządów Tadeusza Mazowieckiego, a także Krzysztofa Bieleckiego wcale nie była przyjmowana. [...] Pierwszym rządem, który tę sprawę postawił twardo i jednoznacznie, [...] był rząd Jana Olszewskiego i to jest jego ogromna zasługa, bo ta opcja nie mogła być już później podważona, i została przyjęta z oporami także przez rządy komunistyczne, które przyszły w roku 1993²⁶.

Podobną opinię sformułował siedem lat później: „[...] gdyby nie rząd Olszewskiego, Polska nie przystąpiłaby do NATO w 1999 roku. [...] Odbyłoby się to znacznie później”²⁷.

Coraz bardziej w ocenie gabinetu Olszewskiego zapominano o uwarunkowaniach globalnych i wewnętrznych tego czasu, a zwłaszcza o relacjach Stany Zjednoczone–Federacja Rosyjska po upadku ZSRR oraz o decyzjach szczytu Sojuszu podjętych w Rzymie 7–8 listopada 1991 r. w postaci *Nowej koncepcji strategicznej Sojuszu*. W tej strategii wyraźnie odbierano Sojuszowi cechę antyradziecką/antyrosyjską oraz wspierano tworzenie paneuropejskiego systemu bezpieczeństwa²⁸. W Waszyngtonie dominowali zwolennicy bliskiej współpracy z Moskwą, którzy odrzucali scenariusze konfrontacyjne. Obawiano się chaosu na obszarach postradzieckich, ale także w postkomunistycznej Europie Środkowej. Rewolucja i radykalizm nie były stanami pożądanymi i oczekiwanymi w Białym Domu za prezydentury George’a H.W. Busha. Natomiast osłabione władze na Kremlu – najpierw Michaił Gorbaczow, a potem Borys Jelcyn – gwarantowały względną stabilizację.

26 Wypowiedź J. Kaczyńskiego na konferencji w 20. rocznicę „Nocnej zmiany”, 07.06.2012, <http://www.tvn24.pl> [01.05.2019].

27 Wywiad J. Kaczyńskiego w „Sygnałach dnia”, 15.02.2019, <http://www.polskieradio.pl> [10.05.2019]; zob. Wystąpienie M. Błaszczaka w bazie lotnictwa z okazji pikniku NATO, 09.03.2019, <http://www.tvp.info> [08.05.2019].

28 R. Zięba, *Główne kierunki polityki zagranicznej...*, s. 32.

2. Przesłanki pragmatyczne – krytyka przeciwników politycznych (2001–2015)

Jeśli chodzi o rolę Sojuszu w polityce zagranicznej Polski, to główny rywal PiS – Platforma Obywatelska, formułowała własne, odmienne rozwiązania. PO inaczej rozkładała akcenty, co widać w pierwszym oficjalnym dokumencie z zakresu polityki zagranicznej, powstałym po przejściu władzy w 2007 r. W *Założeniach polskiej polityki zagranicznej w 2008 r.* zapisano: „Zabiegamy o utrzymanie równowagi między zdolnością NATO do obrony terytorium państw członkowskich a działaniami ekspedycyjnymi”²⁹. Jednak w dokumencie nie wskazano żadnych środków, przede wszystkim militarnych, które miałyby prowadzić do osiągnięcia tego celu, a przede wszystkim do wzmocnienia bezpieczeństwa Europy Środkowej. Nawet nie sugerowano działań na rzecz obecności wojskowej Sojuszu w Polsce, natomiast pisano o rozwijaniu „rzeczowej współpracy NATO–Rosja”, budowie partnerstwa strategicznego Sojusz–Unia oraz harmonizacji i koordynacji działań stabilizacyjno-pomocowych Sojuszu oraz innych organizacji międzynarodowych. Nasuwa się jednoznaczny wniosek – PO nie uświadamiała sobie imperatywów i strategii w polityce zagranicznej Rosji. Jej liderzy ani nie mieli woli budowy wschodniej flanki Sojuszu, ani nie widzieli takich możliwości, szans czy potrzeb. Relacje Polska–Sojusz były postrzegane odmiennie od PiS.

W latach 2005–2015, czyli w okresie naznaczonym rywalizacją między Prawem i Sprawiedliwością a Platformą Obywatelską o władzę w Rzeczypospolitej, stronnictwo kierowane przez J. Kaczyńskiego przedstawiło opinii publicznej sześć dokumentów, którym można przypisać znaczenie programowe. Były to programy z lat 2005, 2007, 2009, 2011 i 2014 oraz *Raport o stanie Rzeczypospolitej* – oficjalne stanowisko przyjęte przez Radę Polityczną PiS w 2011 r.³⁰ Tylko program z 2007 r. powstał w warunkach, kiedy partia broniła w kampanii wyborczej swoich rządów sprawowanych w latach 2005–2007, nato-

29 Archiwum Rady Ministrów, Sekretariat Prezesa Rady Ministrów, „Założenia polskiej polityki zagranicznej w 2008 r.”, Warszawa 2008, s. 14.

30 *IV Rzeczpospolita. Sprawiedliwość dla Wszystkich. Program 2005*, PiS, Warszawa 2005; *Nowoczesna, solidarna, bezpieczna Polska. Program Prawa i Sprawiedliwości*, PiS, Kraków 2009; *Nowoczesna, solidarna, bezpieczna Polska. Program Prawa i Sprawiedliwości*, PiS, Warszawa 2011; *Program Prawa i Sprawiedliwości 2014 „Zdrowie, rodzina, praca”*, PiS, Warszawa 2014; *Raport o stanie Rzeczypospolitej*, PiS, Warszawa 2011.

miast pozostałe były bardzo krytyczną oceną rzeczywistości politycznej, w tym polityki zagranicznej realizowanej przez gabinety rządowe reprezentujące koalicję lewicowo-ludowcową i liberalno-ludowcową (PO, SLD, PSL), osadzonej przede wszystkim w myśli politycznej lewicowej i liberalnej³¹.

Według PiS między polityką zagraniczną zarówno rządów Leszka Millera i Marka Belki (2001–2005), jak i gabinetów Donalda Tuska i Ewy Kopacz (2007–2015) nie było fundamentalnej różnicy w warstwie ideologicznej. Opierały się one na fałszywych założeniach poznawczych i doktrynalnych, na doktrynie liberalnej stosunków międzynarodowych, odrzucanej przez PiS. Jednak w ujęciu szczegółowym zarzuty wobec premierów lewicowych i liberalnych były odmienne. W odniesieniu do Millera i Belki, o ile akceptowano najważniejsze decyzje międzynarodowe związane z przynależnością Polski do Sojuszu Północnoatlantyckiego, podejmowane chociażby wobec II wojny w Zatoce Perskiej, o tyle formułowano inne zarzuty o rozbieżnej treści. Z jednej strony oskarżano rządy SLD o uwikłanie ideologiczne i partyjne związane z przynależnością tej organizacji do ruchu socjaldemokratycznego, zwłaszcza w Unii Europejskiej, kosztem polskich interesów na rzecz wizji integracyjnych³², ale z drugiej strony pisano o chaosie i niekonsekwencjach, braku myślenia geopolitycznego, niskim pragmatyzmie i niewielkich zdolnościach adaptacyjnych, nadmiernym nasyceniu fobiami i emocjami³³.

Wobec polityki zagranicznej gabinetów Donalda Tuska i Ewy Kopacz oraz prezydenta Bronisława Komorowskiego negacja była kompleksowa, odnosiła się bowiem do całości linii politycznej PO oraz najważniejszych decyzji podejmowanych w latach 2007–2015. Ryszard Legutko, intelektualista, polityk PiS, pisał nawet o katastrofie w polityce zagranicznej Polski wywołanej przez „triumwirat Tusk–Sikor-

31 Będąc w koalicji najpierw z SLD, a następnie z PO, PSL miało bardzo ograniczony wpływ w tym czasie na kształtowanie polityki zagranicznej Polski w jej sensie strategicznym. Oddziaływało tylko w wybranych dziedzinach, najczęściej o charakterze gospodarczym, przyjmując postawę pasywną w odniesieniu do warstwy ideologicznej i poznawczej. W myśli politycznej ludowców w tym czasie jest odczuwalny brak pogłębionych przemyśleń na temat statusu Polski w środowisku międzynarodowym.

32 Zob. K.M. Ujazdowski, *Wystąpienie*, [w:] *Sprawozdania stenograficzne z posiedzeń Sejmu RP*, 4 kadencja, 16 pos., 14.03.2002, s. 73, <http://orkaz.sejm.gov.pl> [04.05.2019].

33 *Polska polityka zagraniczna – U.S. First, lecz także więcej Europy*, „Rocznik Strategiczny” 2004/2005, s. 385, 387.

ski–Bartoszewski” tak rozległej, że po zmianie władzy będzie trzeba „wskrzeszać polską politykę zagraniczną”³⁴.

Na poziomie ogólnym skrytykowano przesłanki przyjmowane przez PO i skutek, czyli strategię. Anna Fotyga powiedziała: „Nie jest prawdą, że Polska i pozostałe kraje Europy Środkowo-Wschodniej są w okresie prosperity, bezpieczeństwa, zainteresowania ze strony świata i nie muszą się o nic martwić”³⁵. Jarosław Kaczyński krytykował strategię przyjętą przez PO, nazywając ją „strategią »krótkiego oddechu«” oraz „strategią konformizmu”. W jego optyce miała ona liczne wady, z tego cztery najważniejsze: pierwsza – nie uwzględniano zmienności sytuacji międzynarodowej; druga – nie rozumowano poprzez scenariusze alternatywne, natomiast „Polska musi brać pod uwagę różne scenariusze ewolucji UE i NATO i mieć gotowe rozwiązania na wypadek, gdyby któryś z nich był realizowany”; trzecia – przyjęto model działania schematyczny i nieodpowiadający wyzwaniom stojącym przed Polską³⁶; czwarta – prowadzono politykę opartą na bufonadzie i pozorności. Bardzo pejoratywnie istotę tej strategii opisywała A. Fotyga:

Tymczasem obecne władze [wywodzące się z PO – W.P.] postępują tak, jakby Polska była małym, nieliczącym się krajem, który wisi u klamki wielkich i możliwych tego świata. [...] zrezygnowały one ze wszystkich negocjacyjnych atutów³⁷.

Na inną perspektywę wskazał R. Legutko:

Wydaje się, że dzieje się coś pozytywnego, podczas gdy naprawdę w świecie rzeczywistym następuje gwałtowna degradacja siły, znaczenia i wagi Polski jako podmiotu relacji międzynarodowych. Jej celem jest robienie dobrego wrażenia i to bardziej na użytek wewnętrzny³⁸.

34 *Nowoczesna Polska 2020: materiały i dokumenty* [III Kongres Prawa i Sprawiedliwości. Zespół Pracy Państwowej], PiS, Poznań 2010, s. 50. Zob. także Ł. Warzecha, *Czy możliwa jest realistyczna polityka zagraniczna...*, s. 102, 105.

35 M. Bober, *Rząd przekształca Polskę w kolonię: rozmowa z Anną Fotyga*, „Nasz Dziennik”, 23.08.2010, s. 3.

36 J. Kaczyński, *Polska naszych marzeń...*, s. 19–20; M. Bober, *Rząd przekształca Polskę...*, s. 3; *Nowoczesna Polska 2020...*, s. 50–52.

37 M. Bober, *Rząd przekształca Polskę...*, s. 3.

38 *Nowoczesna Polska 2020...*, s. 50.

Na poziomie konkretnym PiS zarzucało PO, że podejmuje działania prowadzące do osłabienia spójności przymierza transatlantyckiego (oraz sojuszu ze Stanami Zjednoczonymi) na rzecz: a) budowy architektury bezpieczeństwa w oparciu o Unię Europejską (Europejska Polityka Bezpieczeństwa i Obrony), b) polityki typu *bandwagoning* wobec RFN oraz c) polityki resetu w stosunkach z Federacją Rosyjską³⁹. To miał być, według Radosława Sikorskiego, „realizm” polityczny realizowany w opozycji do „polityki jagiellońskiej”, którą urzeczywistniało PiS w latach 2005–2007 oraz prezydent Lech Kaczyński w czasie swojej kadencji⁴⁰. W opinii PiS polityka ukierunkowana już na przełomie lat 2007/2008 na realizację jednocześnie wskazanych trzech celów była co najmniej błędna, ale zasadniczo traktowano ją jako szkodliwą dla racji stanu i suwerenności Rzeczypospolitej.

PiS odrzucało budowę „wspólnoty wartości i interesów”⁴¹ z Berlinem oraz „nadanie nowej dynamiki stosunkom dwustronnym”⁴² z Moskwą „taką, jaką ona jest”⁴³, bowiem następstwem tych działań był spadek zainteresowania Stanów Zjednoczonych Europą Środkową oraz zaangażowania Sojuszu Północnoatlantyckiego w obronę tego regionu, w tym Polski, przed narastającym imperializmem rosyjskim. W stronnictwie taką koncepcję polityki zagranicznej Polski nie tylko zdecydowanie odrzucano, ale traktowano ją jako niebezpieczną dla Polski, naiwną i fałszywą w swoich założeniach, przynoszącą straty polskim interesom narodowym.

Dezaprobatę polityków PiS wywoływały następstwa polityki *bandwagoning* wobec RFN, której admiratorem był minister spraw zagranicznych R. Sikorski. W 2009 r. pisał o sojuszu polsko-niemieckim jako pożądanym, a w 2011 r. w *Mowie berlińskiej* wezwał Ber-

39 M. Habowski, *Platforma Obywatelska wobec zagadnień polityki zagranicznej*, [w:] *Polityka zagraniczna Polski w latach 2004–2011: struktury, koncepcje, sąsiedzi, Izrael*, red. M.S. Wolański, Polkowie 2013, s. 40, 63.

40 R. Sikorski, *Lekcje historii, modernizacja i integracja*, „Gazeta Wyborcza”, 29.08.2009, s. 3.

41 Określenie autorstwa Bogdana Koszela w kontekście wizyty D. Tuska w Berlinie 11 grudnia 2007 r. B. Koszel, „Nowe otwarcie”? *Stosunki polsko-niemieckie w okresie rządów koalicji PO–PSL (2007–2009)*, Poznań 2009, s. 12–13.

42 Tym określeniem posłużył się minister spraw zagranicznych w rządzie D. Tuska Radosław Sikorski. Archiwum Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, „Założenia polskiej polityki zagranicznej w 2008 r.”, t. 1289/1, s. 17.

43 D. Tusk w swoim exposé 23 listopada 2007 r. zapowiedział dialog z „Rosją, taką, jaką ona jest”. M. Habowski, *Platforma Obywatelska wobec...*, s. 63.

lin do przejęcia odpowiedzialności za Europę, a przede wszystkim za przeprowadzenie procesu jej federalizacji⁴⁴. Politykom PO chodziło o ustanowienie polsko-niemieckiego partnerstwa dla Europy oraz dla świata, definiowanego właśnie w kategoriach wspólnoty, której powstanie z jednej strony miało sprzyjać zmianom w kulturze pamięci o przeszłości w relacjach dwustronnych, a z drugiej strony generować obszary współdziałania, takie jak: Partnerstwo Wschodnie, Europejska Polityka Bezpieczeństwa i Obrony, polityka energetyczna UE, stosunki transatlantyckie. W odniesieniu do pierwszego celu – to PiS go odrzucał, a co do drugiego – to politycy PiS właśnie w tych obszarach dostrzegali zasadnicze różnice interesów między Polską a RFN.

Generalną przyczynę takiego podejścia do sprawy wskazał w 2010 r. Przemysław Żurawski vel Grajewski, pisząc, że w latach 2003–2004 Niemcy dokonały zmiany w polityce środkowoeuropejskiej i zrezygnowały ze wspierania Europy Środkowej na rzecz jej uprzedmiotowienia. Z tego powodu „polsko-niemiecka wspólnota interesów strategicznych ustała”, a „Niemcy z adwokata spraw polskich stały się przeciwnikiem strategicznych priorytetów Warszawy”⁴⁵. Warto przywołać tytuł jednego z wywiadów Krzysztofa Szczerskiego, udzielonego po wygranych wyborach prezydenckich przez Andrzeja Dudę: *Nie jesteśmy niemieckim zasobem*⁴⁶. W PiS uważano także, że współpraca z Niemcami postulowana przez rząd PO–PSL na wskazanych polach spowoduje podwójne sprzężone ze sobą negatywne następstwa. Pierwsze – rozluźni związki polsko-amerykańskie, co było celem przypisywanym politykom PO. Tym bardziej że w kampanii wyborczej w 2007 r. podkreślali oni konieczność zrównoważenia w tym związku co do korzyści i partnerstwa, sięgając zarazem do nastrojów antyamerykańskich oraz dając pierwszeństwo współpracy gospodarczej

44 R. Sikorski, *Polska i Niemcy w jednoczącej się Europie*, [w:] *Modernizacja – centrum – peryferie: księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Ryszarda Stemplowskiego*, red. W. Borodziej, S. Dębski, Warszawa 2009, s. 33–35. *Mowę berlińską* wygłosił minister Sikorski 28 listopada 2011 r. w Berlinie na forum Niemieckiego Towarzystwa Polityki Zagranicznej. Wygłoszone tam tezy i wnioski zostały odrzucone przez polityków PiS. Tekst mowy zob. R. Sikorski, *Polska a przyszłość Unii Europejskiej*, Berlin, 28.11.2011, <http://www.scribd.com> [02.12.2019].

45 P. Żurawski vel Grajewski, *Geopolityka – siła – wola...*, s. 63, 367; zob. także P. Zalewski, *Dyplomacja w imię wartości*, „Polski Przegląd Dyplomatyczny”, listopad–grudzień 2006, nr 6(34), s. 6–8.

46 K. Szczerski, *Nie jesteśmy niemieckim zasobem* [wywiad Mariusza Staniszewskiego z Krzysztofem Szczerskim], „Wprost”, 17.08.2015, nr 34, s. 14.

przed polityczno-wojskową⁴⁷. Drugie – osłabi bezpieczeństwo Polski, bowiem – jak to ujął J. Kaczyński – jest złudzeniem, że „Niemcy czy też Unia Europejska pod niemieckim przewodnictwem mogą nam zapewnić bezpieczeństwo”⁴⁸.

Natomiast w odniesieniu do Rosji polityka resetu była interpretowana jako „konwergencja polskiej polityki z priorytetami polityki Rosji przy jednoczesnym zaniedbywaniu sojuszu ze Stanami Zjednoczonymi”, co uważano za działanie nie tylko krótkowzroczne, ale również samobójcze. W zamian za politykę resetu PiS proponowało konsekwentne zmniejszanie wpływów Moskwy w Polsce w każdej sferze, oskarżało jednocześnie koalicję PO–PSL o działania w odwrotnym kierunku⁴⁹. W 2016 r. w Sejmie minister spraw zagranicznych W. Waszczykowski wspominał: „[...] naiwnością była wiara, którą okazywał kilka lat temu jeden z moich poprzedników [Radosław Sikorski – W.P.], że Rosja hołduje wartościom demokratycznym i zasadom prawa międzynarodowego. Postulował wtedy zaproszenie jej do NATO”⁵⁰. Ale oprócz zarzutu naiwności, krytykując politykę PO resetu z Rosją, odwoływano się także do racjonalności. Uważano, że reset w wydaniu amerykańskim wynika z kalkulacji politycznych obcych dla polskich interesów. Chodziło o pozyskanie przez Waszyngton Moskwy do walki z fundamentalistycznym islamem oraz powstrzymanie dążenia Chin do uzyskania statusu supermocarstwa⁵¹. Natomiast dominacji takiej krystalizacji strategicznej w polityce zagranicznej Stanów Zjednoczonych Polska powinna przeciwdziałać, a nie się do niej

47 M. Migalski, *Polityka zagraniczna w programie i działalności Platformy Obywatelskiej*, [w:] *Platforma Obywatelska...*, s. 107.

48 J. Kaczyński, *Tusk powinien przyznać się do błędu* [rozmowa Jacka i Michała Karnowskich z Jarosławem Kaczyńskim], „Sieci”, 17.03.2014, nr 12(68), s. 27.

49 Idem, *Polska naszych marzeń...*, s. 20; K. Szczerski, *Polską rządzą dzicy* [wywiad Jacka i Michała Karnowskich z Krzysztofem Szczerskim], „Sieci”, 27.10.2014, nr 44, s. 30.

50 W. Waszczykowski, *Informacja ministra spraw zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2016 roku*, [w:] *Sprawozdania stenograficzne z posiedzeń Sejmu RP*, 8 kadencja, 10 pos., 29.01.2016, s. 73, <http://orka2.sejm.gov.pl> [4.05.2019]. W 2010 r. prezydent Kaczyński jednoznacznie odrzucił swoisty pomysł R. Sikorskiego przyjęcia w przyszłości Rosji do Sojuszu. Uczynił tak w rozmowie z Andersem Fogh Rasmussenem 12 marca. Powiedział, że „Rosja nie powinna być członkiem NATO. [...] Jednocześnie zaznaczył, że nie neguje konieczności współpracy NATO z Rosją [...]”. Archiwum Prezydenta RP, „Rozmowa prezydenta Lecha Kaczyńskiego z Andersem Fogh Rasmussenem”, 12.03.2010, <https://www.prezydent.pl> [10.10.2019].

51 P. Żurawski vel Grajewski, *Geopolityka – siła – wola...*, s. 59.

dostosowywać, bowiem przesłania ona zagrożenie rosyjskie dla bezpieczeństwa globalnego.

Polska nie mogła popierać resetu w stosunkach amerykańsko-rosyjskich. W ten sposób dezawuowano strategię polityczną rządów koalicji PO–PSL. Uczynił to w 2014 r. w sposób bardzo ostry i niebudzący wątpliwości o kierunku zmiany po ewentualnym przejęciu władzy w Polsce J. Kaczyński:

Byłoby dobre dla przyszłości kraju przyznanie, że teza ekipy Tuska, iż można się dogadać z Rosją na równych prawach, że można ten kraj traktować jak zwykłego sąsiada, była błędna i przyniosła wiele szkód. Polska zmarnowała dużo czasu, osłabiła więzi z innymi państwami regionu.

Zamiast resetu PiS zaproponowało inny model polityki wobec Rosji. Jego credo określił we wspomnianym wywiadzie J. Kaczyński:

Widać jak na dłoni, że nasza diagnoza, iż w tym pokoleniu nie da się dogadać na równych prawach z Rosją, że należy twardo myśleć o własnym bezpieczeństwie [...] była słuszna i dobra dla Polski⁵².

To credo wynikało nie tylko z przemyśleń teoretycznych, analizy historycznej i geopolitycznej prezesa partii, lecz także z doświadczeń lat 2005–2008 pełnienia urzędu ministra spraw zagranicznych kolejno przez Stefana Mellera i Annę Fotygę oraz prezydentury Lecha Kaczyńskiego. O ile pierwszy minister miał za zadanie ustalić możliwości normalizacji stosunków polsko-rosyjskich na warunkach partnerskich i suwerennych, o tyle minister A. Fotyga nie podejmowała się sondowania, bowiem J. Kaczyński uznał, że normalizacja w przewidywalnym czasie historycznym jest niemożliwa. W swoim exposé taką oceną sugerował, że ustanowienie partnerskich stosunków Polski z Rosją będzie „prawdopodobnie długotrwałe, tak się po prostu układa historia tej części Europy”⁵³. Postanowił więc „przenieść” stosunki

52 J. Kaczyński, *Tusk powinien przyznać się do błędu...*, s. 27.

53 Idem, *Przedstawienie przez prezesa Rady Ministrów programu działania Rady Ministrów z wnioskiem o udzielenie jej wotum zaufania*, [w:] *Sprawozdania stenograficzne z posiedzeń Sejmu RP*, 5 kadencja, 22 pos., 19.07.2006, s. 175, <http://orka2.www.sejm.gov.pl> [07.05.2019].

polsko-rosyjskie na forum Unii i Sojuszu, widząc w nich „lewary” potencjału politycznego Polski znacznie słabszego od Rosji.

Po sukcesie wyprawy Lecha Kaczyńskiego do Tbilisi w 2008 r. jego brat doszedł do dwóch ważnych wniosków: (1) tylko zdecydowana reakcja międzynarodowa państw środkowoeuropejskich przy jednoznacznym wsparciu Stanów Zjednoczonych zniweczyła plany strategiczne Rosji w odniesieniu do Kaukazu; (2) państwa zachodnioeuropejskie (Niemcy i Francja), działające bez współpracy z Waszyngtonem, są bezsilne wobec Rosji⁵⁴. Kiedy PiS przejęło więc w całości władzę w Polsce, rozpoczęło realizację tej alternatywnej polityki – komunikowania Rosji, że „jej strefa wpływów kończy się na jej granicach. I ani metra dalej”⁵⁵. Tym samym partia J. Kaczyńskiego rzuciła Rosji strategiczne wyzwanie w Europie Środkowej.

Obie partie polityczne – PiS oraz PO – wychodziły ze skrajnie odmiennych założeń w polityce zagranicznej. W sposób niemal pełny tę rozbieżność ilustruje notatka sekretarza stanu w Kancelarii Prezesa Rady Ministrów i szefa Gabinetu Tuska, Sławomira Nowaka, który w kilka tygodni po przejęciu władzy przez PO sformułował w *Założeniach polskiej polityki zagranicznej w 2008 r.* dwa wnioski. Po pierwsze – „W stosunkach z zagranicą zmieniamy podejście do partnerów”. Po drugie – pomyślność i bezpieczeństwo Polski zależą „od losu wspólnoty państw zachodnich”. Pierwszy pogląd zaowocował zmianami w relacjach z Berlinem, Moskwą i Waszyngtonem, co lapidarnie już w 2005 r. ujął L. Kaczyński, porównując obie partie polityczne: „Istotna różnica między nami polega na tym, że ja chcę w ramach pierwszej wizyty udać się do Waszyngtonu, a Donald Tusk do Berlina”⁵⁶. Jednoznacznie ten stan skomentował też J. Kaczyński: „[...] chodziło o strategiczną reorientację Polski z USA na Niemcy. To było główne założenie polityczne ekipy Tuska”⁵⁷. Drugi pogląd sprowadzał się do odrzucenia polityki zagranicznej rządów PiS na rzecz podnoszenia podmiotowości i samodzielności Polski w środowisku międzynaro-

54 Idem, *Za Leszka z Polską się liczone* [wywiad Piotra Gursztyna z Jarosławem Kaczyńskim], „Do Rzeczy”, 07.10.2013, nr 37(37), s. 20.

55 W. Waszczykowski, *Wysłaliśmy Rosji jasny sygnał* [wywiad Marcina Makowskiego z Witoldem Waszczykowskim], „Do Rzeczy”, 18.07.2016, nr 29(180), s. 26.

56 *Prawo i Sprawiedliwość. Wywiad Lecha Kaczyńskiego dla „Naszego Dziennika” z 7 X 2005*, <http://pis.org.pl> [10.02.2011].

57 J. Kaczyński, *Polska naszych marzeń...*, s. 121.

dowym, przede wszystkim w Unii Europejskiej i w Europie Środkowej oraz wobec Europy Wschodniej⁵⁸. Wybrano wariant podporządkowania się strategiom i decyzjom podejmowanym przez ową „wspólnotę państw zachodnich”, a faktycznie przez mocarstwa europejskie. Polska miała zajmować postawę albo pasywną, albo adaptacyjną.

Najpełniejszej krytyki polityki zagranicznej D. Tuska, nazywanej „płynięciem z głównym nurtem” lub „bezrozumną polityką zagraniczną”, dokonano w *Raporcie o stanie Rzeczypospolitej* z 2011 r. Mówiono także o „samodegradacji statusu Polski” na arenie międzynarodowej (M. Błaszczak)⁵⁹. Wskazano kilka głównych konkretnych błędów, między innymi w odniesieniu do kwestii bezpieczeństwa i członkostwa w Sojuszu Północnoatlantyckim. Oceniano, że polityka realizowana w tej organizacji przez Polskę pod rządami koalicji PO–PSL jest błędna, bowiem nie gwarantuje bezpieczeństwa, w tym energetycznego. Jej negatywne konsekwencje są dodatkowo wzmocnione przez klientystyczną postawę wobec Rosji i Niemiec, zgodę na hegemonię w Unii najsilniejszych państw członkowskich oraz porzucenie „polityki jagiellońskiej” wobec Europy Wschodniej. Podsumowaniem mogłyby być dwa wnioski sformułowane przez PiS w 2011 r. Pierwszy z nich – „Polska płynie z głównym nurtem [...]. Ale nie jest to statek czy choćby łódź mająca napęd i ster, lecz dryfująca tratwa”. Drugi – „[...] od rządu Rzeczypospolitej wymagamy skutecznego reprezentowania naszych interesów narodowych, a nie płynięcia z głównym nurtem”⁶⁰.

58 Archiwum Rady Ministrów, Sekretariat Prezesa Rady Ministrów, „Założenia polskiej polityki zagranicznej w 2008 r. Notatka Sławomira Nowaka ze stycznia 2008 roku”, Warszawa 2008, s. 9.

59 Określenia „płynięcie z głównym nurtem polityki unijnej” użyła w 2010 r. Anna Fotyga. M. Bober, *Rząd przekształca Polskę...*, s. 3. Ten problem podnieśli także posłowie PiS w trakcie dyskusji sejmowej na temat informacji ministra Sikorskiego o założeniach polityki zagranicznej Polski na rok 2011. Zob. także: M. Błaszczak, *Wystąpienie w czasie dyskusji na temat Informacji ministra spraw zagranicznych o założeniach polskiej polityki zagranicznej w 2011 roku*, [w:] *Sprawozdania stenograficzne z posiedzeń Sejmu RP*, 6 kadencja, 87 pos., 16.03.2011, s. 16, <http://orka2.sejm.gov.pl> [4.05.2019]; J. Sellin, *Wystąpienie w czasie dyskusji na temat Informacji ministra spraw zagranicznych o założeniach polskiej polityki zagranicznej w 2011 roku*, [w:] *Sprawozdania stenograficzne z posiedzeń Sejmu RP*, 6 kadencja, 87 pos., 16.03.2011, s. 30.

60 *Raport o stanie Rzeczypospolitej...*, s. 106, 112; M. Błaszczak *Wystąpienie w czasie dyskusji na temat Informacji ministra spraw zagranicznych...*, s. 18; zob. K. Szczerski, *Analiza neogeopolityczna...*, s. 57.

Bibliografia

- Archiwum Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, „Założenia polskiej polityki zagranicznej w 2008 r.”, t. 1289/I.
- Archiwum KPRM, t. 1291/1, „Pismo minister Anny Fotygi do min. Radosława Sikorskiego”, 16.01.2007, SJK 450-4(1)/07.
- Archiwum KPRM, t. 1292/1, „Założenia polskiej polityki zagranicznej w 2006 r.”, luty 2006, SKM 450-1/06.
- Archiwum KPRM, t. 1535/3, „Notatka informacyjna nt. działań Federacji Rosyjskiej w kwestii pozyskiwania zaawansowanych technologicznie systemów uzbrojenia w kontekście doświadczeń z operacji gruzińskiej”, 23.12.2009, PMH-085-117-09/1.
- Archiwum KPRM, t. 1535/3, „Notatka informacyjna z rozmowy telefonicznej Prezydenta RP Pana Lecha Kaczyńskiego z Prezydentem Gruzji Panem Micheilem Saakaszwili”, 17.12.2009, SDT 450-29/09/4.
- Archiwum Prezydenta RP, „Decyzję Waszyngtonu przyjąłem z niepokojem” [wywiad prezydenta Kaczyńskiego dla gazety „Fakt”], 18.09.2009, <https://www.prezydent.pl>.
- Archiwum Prezydenta RP, „Odprawa rozliczeniowo-koordynacyjna kierowniczej kadry MON i SZ RP”, 08.03.2010, <https://www.prezydent.pl>.
- Archiwum Prezydenta RP, „Rozmowa prezydenta Lecha Kaczyńskiego z Andersem Fogh Rasmussenem”, 12.03.2010, <https://www.prezydent.pl>.
- Archiwum Prezydenta RP, „Wykład Prezydenta w The Chicago Council on Global Affairs”, 25.09.2007, <https://www.prezydent.pl>.
- Archiwum Prezydenta RP, „Wystąpienie Prezydenta na briefingu prasowym po spotkaniu z Sekretarzem Stanu USA”, 20.08.2008, <https://www.prezydent.pl>.
- Archiwum Prezydenta RP, „Wystąpienie Prezydenta na konferencji Foreign Policy Association”, 24.09.2008, <https://www.prezydent.pl>.
- Archiwum Prezydenta RP, „Wystąpienie Prezydenta w nowojorskim Metropolitan Club”, 25.09.2009, <https://www.prezydent.pl>.
- Archiwum Rady Ministrów, Sekretariat Prezesa Rady Ministrów, „Założenia polskiej polityki zagranicznej w 2008 r.”, Warszawa 2008.
- Archiwum Rady Ministrów, Sekretariat Prezesa Rady Ministrów, „Założenia polskiej polityki zagranicznej w 2008 r. Notatka Sławomira Nowaka ze stycznia 2008 roku”, Warszawa 2008.
- Bieleń S., *Pozycja geopolityczna Polski*, [w:] *Polska w stosunkach międzynarodowych*, red. S. Bieleń, Warszawa 2007.
- Błaszczak M., *Wystąpienie w czasie dyskusji na temat Informacji ministra spraw zagranicznych o założeniach polskiej polityki zagranicznej w 2011 roku*, [w:] *Sprawozdania stenograficzne z posiedzeń Sejmu RP*, 6 kadencja, 87 pos., 16.03.2011, <http://orka2.sejm.gov.pl>.
- Bober M., *Rząd przekształca Polskę w kolonię: Rozmowa z Anną Fotygą*, „Nasz Dziennik”, 23.08.2010.
- Buksiński T., *Prawdy w polityce*, Bydgoszcz 2018.

- Buksiński T., *Racjonalność współdziałań: szkice z filozofii polityki*, Poznań 1996.
- Czaputowicz J., *Teorie stosunków międzynarodowych: krytyka i systematyka*, Warszawa 2007.
- Czaputowicz J., *Wystąpienie. Sprawozdania stenograficzne z posiedzeń Sejmu RP*, 8 kadencja, 60 pos., 21.03.2018, <http://orka2.sejm.gov.pl>.
- IV Rzeczpospolita. Sprawiedliwość dla Wszystkich. Program 2005*, PiS, [Warszawa] 2005.
- Dbamy o Polskę. Dbamy o Polaków*, PiS, [Warszawa] 2007.
- Decyzję Waszyngtonu przyjąłem z niepokojem* [wywiad prezydenta L. Kaczyńskiego dla czasopisma „Fakt”], 18.09.2009, <http://www.pap.pl>.
- Dobry czas dla Polski. Program Prawa i Sprawiedliwości 2019*, PiS, Warszawa 2019.
- Dziubka M., *Wystąpienie*, [w:] *Sprawozdania stenograficzne z posiedzeń Sejmu RP*, 1 kadencja, 4 pos., 23.12.1991, <http://orka2.sejm.gov.pl>.
- Exposé premiera Jana Olszewskiego – fragment dotyczący polityki zagranicznej – 21 grudnia 1991 r.*, <http://stosunki-miedzynarodowe.pl>.
- Fotyga A., *Informacja ministra spraw zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2007 r.*, [w:] *Sprawozdania stenograficzne z posiedzeń Sejmu RP*, 5 kadencja, 41 pos., 11.05.2007, <http://orka2.sejm.gov.pl>.
- Fotyga A., *Polska–USA: sympatia i młodość*, „Gazeta Wyborcza”, 16.06.2006.
- Gęsicka G., *Przemówienie po informacji ministra spraw zagranicznych o założeniach polskiej polityki zagranicznej w 2010 roku*, [w:] *Sprawozdania stenograficzne z posiedzeń Sejmu RP*, 6 kadencja, 64 pos., 08.04.2010, <http://orka2.www.sejm.gov.pl>.
- Habowski M., *Platforma Obywatelska wobec zagadnień polityki zagranicznej*, [w:] *Polityka zagraniczna Polski w latach 2004–2011: struktury, koncepcje, sąsiedzi, Izrael*, red. M.S. Wolański, Polkowice 2013.
- Kaczmarek M., *Realizm neoklasyczny*, [w:] *Teorie i podejścia badawcze w nauce o stosunkach międzynarodowych*, red. R. Zięba, S. Bieleń, J. Zając, Warszawa 2015.
- Kaczyński J., *Polska naszych marzeń*, Lublin 2011.
- Kaczyński J., *Przedstawienie przez prezesa Rady Ministrów programu działania Rady Ministrów z wnioskiem o udzielenie jej wotum zaufania*, [w:] *Sprawozdania stenograficzne z posiedzeń Sejmu RP*, 5 kadencja, 22 pos., 19.07.2006, <http://orka2.www.sejm.gov.pl>.
- Kaczyński J., *Sojusznicy i wartości*, 30.09.2010, <http://www.old.pis.org.pl>.
- Kaczyński J., *Tusk powinien przyznać się do błędu* [rozmowa Jacka i Michała Karnowskich z Jarosławem Kaczyńskim], „Sieci”, 17–30.03.2014, nr 12(68).
- Kaczyński J., *Za Leszka z Polską się liczone* [wywiad Piotra Gursztyna z Jarosławem Kaczyńskim], „Do Rzeczy”, 07–13.10.2013, nr 37(37).
- Kaczyński: musimy mieć silniejszą armię*, 14.10.2015, <http://www.pap.pl>.
- Klatt M., *Polska – jako „średnie państwo”: możliwości i perspektywy*, [w:] *Polska na arenie międzynarodowej – współczesne wyzwania*, red. J.J. Piątek, R. Podgórzeńska, Toruń 2009.

- Kloczkowski J., Żukowski T., *Polityka polska: czas na poważną debatę*, [w:] *Rzeczpospolita na arenie międzynarodowej: idee i praktyczne dylematy polityki zagranicznej*, red. J. Kloczkowski, T. Żukowski, Warszawa 2010.
- Konferencja bezpieczeństwa w Monachium*, 10.02.2007, <http://www.fakty.interia.pl>.
- Konferencja L. Kaczyńskiego po powrocie ze Stanów Zjednoczonych*, 17.07.2007, <http://serwis.pap.pl>.
- Konferencja z okazji rocznicy wstąpienia do NATO*, 13.03.2017, <http://www.pap.pl>.
- Koszel B., „Nowe otwarcie”? *Stosunki polsko-niemieckie w okresie rządów koalicji PO–PSL (2007–2009)*, Poznań 2009.
- Krasnodębski Z., *Putin nie jest szaleńcem* [rozmowa Tomasza Terlikowskiego ze Zdzisławem Krasnodębskim], „Do Rzeczy”, 24-30.03.2014, nr 13(61).
- Lasoń M., *Zagrożenia dla bezpieczeństwa Polski w XXI wieku w świetle analizy porównawczej kolejnych Strategii Bezpieczeństwa Narodowego*, „Bezpieczeństwo: Teoria i praktyka: czasopismo Krakowskiej Szkoły Wyższej im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego” 2016, nr 10 (3).
- Macierewicz A., *Konferencja prasowa przed szczytem NATO*, 08.07.2016, <http://wiadomosci.dziennik.pl>.
- Macierewicz A., *Konferencja z okazji szczytu NATO*, 09.07.2016, <http://www.pap.pl>.
- Meller S., *Informacja ministra spraw zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2006 r.*, [w:] *Sprawozdania stenograficzne z posiedzeń Sejmu RP*, 5 kadencja, 10 pos., 15.02.2006, <http://orka2.sejm.gov.pl>.
- Migalski M., *Polityka zagraniczna w programie i działalności Platformy Obywatelskiej*, [w:] *Platforma Obywatelska*, red. M. Migalski, Toruń 2009.
- Monachium: Putin atakuje Zachód, Gates nie chce zimnej wojny*, 11.02.2007, <http://www.pb.pl>.
- Nowoczesna Polska 2020: materiały i dokumenty* [III Kongres Prawa i Sprawiedliwości. Zespół Pracy Państwowej], PiS, Poznań 2010.
- Nowoczesna, solidarna, bezpieczna Polska. Program Prawa i Sprawiedliwości*, PiS, Kraków 2009.
- Paruch W., *Między romantyzmem a realizmem – Prawo i Sprawiedliwość o polityczności*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis”, Studia Politologica, 2015, nr 15.
- Paruch W., *Przeszłość w myśli politycznej Prawa i Sprawiedliwości: polska wersja neorealistycznej doktryny stosunków międzynarodowych*, [w:] *Pomiędzy pamięcią zbiorową a historią: rekonstrukcje przeszłości w Europie Środkowo-Wschodniej*, red. P. Bałdys, J. Caruta-Kojkoł, I. Jakimowicz-Ostrowska, Gdynia 2016.
- Paruch W., *Regionalne czynniki bezpieczeństwa Polski: powrót do doktryny realistycznej w myśleniu politycznym*, [w:] *Współczesne bezpieczeństwo ekonomiczne i społeczno-kulturowe: wymiar międzynarodowy*, red. M. Gębska, Warszawa 2017.

- Paruch W., *Źródła orientacji eurorealistycznej w Polsce: o myśli politycznej Prawa i Sprawiedliwości*, [w:] *Integracja europejska: polska perspektywa*, red. Z. Czachór, T. Grosse, W. Paruch, Warszawa 2018.
- Polska polityka zagraniczna – U.S. First, lecz także więcej Europy*, „Rocznik Strategiczny” 2004/2005.
- Pożegnanie Polskiego Kontyngentu Wojskowego*, 12.02.2018, <http://www.pap.pl>.
- Prawo i Sprawiedliwość. Wywiad Lecha Kaczyńskiego dla „Naszego Dziennika” z 7 X 2005*, <http://pis.org.pl>.
- Program PiS z 2011 roku „Nowoczesna, solidarna, bezpieczna Polska”*, <http://old.pis.org.pl>.
- Program Prawa i Sprawiedliwości 2014 „Zdrowie, praca, rodzina”*, PiS, Warszawa 2014.
- Putin atakuje Stany Zjednoczone*, 10.02.2007, <http://www.wprost.pl>.
- Raport o stanie Rzeczypospolitej*, PiS, Warszawa 2011.
- Rozmowa z Lechem Kaczyńskim w „Der Spiegel”*, 06.03.2006, www.pis.org.pl.
- Rozmowa z Radosławem Sikorskim w „Sygnałach dnia”*, 29.11.2006, <http://www.pis.org.pl>.
- Rubisz L., *Platforma obywatelska – tradycje i inspiracje światopoglądowe*, [w:] *Platforma Obywatelska*, red. M. Migalski, Toruń 2009.
- Sajduk B., *Tradycyjne metody analizy polityki zagranicznej*, [w:] *Podmiotowość geopolityczna: studia nad polską polityką zagraniczną*, red. K. Szczerski, Warszawa 2009.
- Sanecka-Tyczyńska J., *Model bezpieczeństwa zewnętrznego państwa w myśli politycznej Prawa i Sprawiedliwości*, „Zeszyty Naukowe WSOWL” 2011, nr 3(161).
- Sanecka-Tyczyńska J., *Państwo obywatelskie i wspólnota polityczna: studium o myśli politycznej Prawa i Sprawiedliwości*, Lublin 2011.
- Sanecka-Tyczyńska J., *Racja stanu we współczesnej polskiej myśli politycznej 2001–2015*, Lublin 2019.
- Sellin J., *Wystąpienie w czasie dyskusji na temat Informacji ministra spraw zagranicznych o założeniach polskiej polityki zagranicznej w 2011 roku*, [w:] *Sprawozdania stenograficzne z posiedzeń Sejmu RP*, 6 kadencja, 87 pos., 16.03.2011.
- Sikorski R., *Lekcje historii, modernizacja i integracja*, „Gazeta Wyborcza”, 29.08.2009.
- Sikorski R., *Polska a przyszłość Unii Europejskiej*, Berlin, 28.11.2011, <http://www.scribd.com>.
- Sikorski R., *Polska i Niemcy w jednoczącej się Europie*, [w:] *Modernizacja – centrum – peryferie: księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Ryszarda Stemplowskiego*, red. W. Borodziej, S. Dębski, Warszawa 2009.
- Sokołowski J.K., *Od sojuszu do skrajnej wrogości: Ewolucja zachowań parlamentarnych Platformy Obywatelskiej i Prawa i Sprawiedliwości w latach 2001–2013*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis”, *Studia Politologica*, 2015, nr 15.

- Spotkanie z żołnierzami w bazie w Mińsku Mazowieckim*, 09.03.2019, <http://www.pap.pl>.
- Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2007.
- Sykulski L., *Ku Nowej Europie: perspektywa związku Unii Europejskiej i Rosji. Spojrzenie geopolityczne z Polski*, Częstochowa 2011.
- Szczerski K., *Analiza neogeopolityczna (neo-geo)*, [w:] *Podmiotowość geopolityczna: studia nad polską polityką zagraniczną*, red. K. Szczerski, Warszawa 2009.
- Szczerski K., *Nie jesteśmy niemieckim zasobem* [wywiad Mariusza Staniszewskiego z Krzysztofem Szczerskim], „Wprost”, 17.08.2015, nr 34.
- Szczerski K., *Polską rządzą dzicy* [wywiad Jacka i Michała Karnowskich z Krzysztofem Szczerskim], „Sieci”, 27.10-02.11.2014, nr 44.
- Szczygło A., *Wozi mnie kobieta*, „Wprost”, 09.08.2009, nr 32/33.
- Ujazdowski K.M., *Wystąpienie*, [w:] *Sprawozdania stenograficzne z posiedzeń Sejmu RP*, 4 kadencja, 16 pos., 14.03.2002, <http://orka2.sejm.gov.pl>.
- Waltz K.N., *Structural Realism after the Cold War*, „International Security”, Summer 2000, vol. 25, no. 1.
- Warzecha Ł., *Czy możliwa jest realistyczna polityka zagraniczna nie na kolanach, czyli o fałszywej interpretacji realizmu*, [w:] *Rzeczpospolita na arenie międzynarodowej: idee i praktyczne dylematy polityki zagranicznej*, red. J. Kloczkowski, T. Żukowski, Warszawa 2010.
- Waszczykowski W., *Chcę się ułożyć z Białorusią* [rozmowa Elizy Olczyk i Jakuba Mielnika z Witoldem Waszczykowskim], „Wprost”, 08.01.2017, nr 1.
- Waszczykowski W., *Informacja ministra spraw zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2016 roku*, [w:] *Sprawozdania stenograficzne z posiedzeń Sejmu RP*, 8 kadencja, 10 pos., 29.01.2016, <http://orka2.sejm.gov.pl>.
- Waszczykowski W., *O trudnej drodze do NATO. Kilka wspomnień i refleksji*, 12.03.2019, <http://wiadomosci.onet.pl>.
- Waszczykowski W., *Refleksje na temat polskiej polityki bezpieczeństwa*, <http://www.omp.org.pl>.
- Waszczykowski W., *Refleksje na temat polskiej polityki bezpieczeństwa*, [w:] *Rzeczpospolita na arenie międzynarodowej: idee i praktyczne dylematy polityki zagranicznej*, red. J. Kloczkowski, T. Żukowski, Warszawa 2010.
- Waszczykowski W., *Wysłaliśmy Rosji jasny sygnał* [wywiad Marcina Makowskiego z Witoldem Waszczykowskim], „Do Rzeczy”, 18.07.2016, nr 29 (180).
- Witkowski P., *Plany umieszczenia „tarczy antyrakietowej” na terenie RP a bezpieczeństwo Polski – wpływ, znaczenie, analiza krytyczna*, [w:] *NATO w dobie transformacji. Siły zbrojne w transatlantyckim systemie bezpieczeństwa początku XXI wieku*, red. K. Kubiak, P. Mickiewicz, Toruń 2008.
- Witold Waszczykowski w „Poranku Radia TOK FM”, 06.06.2007, <http://www.pis.org.pl>.

- Wodzińska K., *Polskie dylematy strategiczne. Debata na temat uczestnictwa Polski w amerykańskim systemie obrony rakietowej*, [w:] *NATO na początku XXI wieku*, red. S. Zakrzewski, Poznań 2008.
- Wypowiedź A. Macierewicza do żołnierzy polskich wracających z Afganistanu, 24.06.2017, <http://www.pap.pl>.
- Wypowiedź J. Kaczyńskiego na konferencji w 20. rocznicę „Nocnej zmiany”, 07.06.2012, <http://www.tvn24.pl>.
- Wypowiedź Prezydenta dla PAP, 23.09.2009, <http://www.pap.pl>.
- Wypowiedź prezydenta L. Kaczyńskiego dla polskiego radia, 13.03.2009, <http://wiadomosci.dziennik.pl>.
- Wystąpienie M. Błaszczaka w bazie lotnictwa z okazji pikniku NATO, 09.03.2019, <http://www.tvp.info>.
- Wywiad J. Kaczyńskiego w „Sygnałach dnia”, 15.02.2019, <http://www.polskieradio.pl>.
- Wywiad L. Kaczyńskiego dla polskiego radia, 09.06.2007, <http://www.polskieradio.pl>.
- Wywiad prezydenta Kaczyńskiego, 12.03.2009, <http://www.bankier.pl>.
- Zalewski P., *Dyplomacja w imię wartości*, „Polski Przegląd Dyplomatyczny”, listopad–grudzień 2006, nr 6(34).
- Zasadnicze cele naprawy Państwa* [III Krajowa Konwencja Platformy Obywatelskiej RP, 21.05.2006], PO, Warszawa 2006.
- Zięba R., *Główne kierunki polityki zagranicznej Polski po zimnej wojnie*, Warszawa 2010.
- Żurawski vel Grajewski P., *Geopolityka – siła – wola: Rzeczypospolitej zmagania z losem*, Kraków 2010.